

AZ ÉN ELMESÉLETLEN TÖRTÉNETEM

DOI 10.35402/kek.2023.4.14

70 évesen nehéz beszélni arról, ami velünk 10-11 évesen történt. A korombeliéknél mindenkinek a saját története a nagybetűs történet, ha mégoly empátiával is hallgatják sorstársaik „élményeit”. Utódaink számára – akiknek most mesélünk – valószínűleg minden történet csak azért hihető, mert nagyszülei vagy dédszülei mondják el, akiket szavahihető embereknek tartanak. Ily módon talán nem felejtődnek el ezek a történetek, és akkor sok-sok későbbi generáció számára a mi életünk nem „csak” történelemnek marad meg.

Imádtam az apámat, akinek én voltam a mindene, egyetlen gyermeke. Ma is érzem a kezemet a kezében, amikor 6 évesen iskolába kísért, ami ugyan messze volt tőlünk, de épp ezért reggelente korábban indultunk el otthonról, hogy egy jó darabon gyalog mehessünk, kettesben legyünk. Közben mesélt, viccelődött, nagyokat neveltünk – ez volt a boldogság.

Nem tartott sokáig, 7 éves voltam, amikor először vitték munkaszolgálatra és mi anyámmal vasárnaponként Nagytarcsára mentünk el, ahol egy-két órára együtt lehettünk vele. Hol voltak azok a vasárnapok, amikor délelőttönként apu testvéreit látogattuk végig, akkor is kettesben...?

Aztán jött 1944. Harmadik emeleti ablakunkból zokogva néztem utána, ahogy viharkabátjában, valami hátizsákfélével lassan eltűnik a szemem elől. Tudtam, felfogtam, lehet, hogy soha többé nem látom őt viszont.

Aztán folytatódott. Jött a csillagosház (csak a kései utódok kedvéért: a hatóságok egyes házakat kijelöltek és Dávid csillaggal megjelöltek, ahová a zsidóknak össze kellett költözni, és a napnak csak egy bizonyos néhány órájában lehetett az utcára kimenni. Ez volt a gettó elődje.)

Mi az Ó utca 40-be költöztünk, valami távoli rokon 3 szobás lakásába, ahol vagy húszan vagy huszonötven zsúfolódtunk össze. Naponta éltük át a bezártság, a kényszerű együttlét, a permanens félelem iszonyú érzését és hiába voltunk gyermekkorúak, mindez felnőtte tett bennünket.

Aztán eljött október 15. Ez vasárnapra esett és a Budapesten lévő munkaszolgálatosok néhány óra eltávozást kaptak. Apámmal együtt hallgattuk délben Horthy proklamációját, ujjongtunk, hogy

vége a háborúnak, majd egy-két óra múlva a végső kétségbeesés lett úrrá rajtunk. Tudtuk, hogy ez a vég. Könyörögtünk apámnak, ne menjen vissza a századához, maradjon velünk, már úgyminden mindegy, legalább együtt vagyunk, de ő hajthatatlan volt, mert azt mondták nekik, ha valaki megszökik, akkor a többieket megtizedelik. Ezt ő soha nem vette volna a lelkére. Visszament. Soha többé nem láttam.

(A háború után, a zsidó gimnáziumban, napi rendszerességgel volt szó arról, kinek a hozzátartozója hol volt és mikor és honnan nem jött vissza. Az én esetemben az első angol órán derült ki, hogy megadta nekem annak a bajtársuknak a címét, aki onnan visszatért. Nem szóltam senkinek, anyámnak sem, egyedül mentem el hozzá. 11 éves voltam. És akkor ő mondta el, hogyan és miként halt meg apám, akinek az utolsó szava is az volt, hogy mi lesz a kislányommal. Nem mertem otthon elmondani, amit megtudtam, de anyám észrevette, hogy folyton sírok, és aztán végül kiszedte belőlem).

Szóval, mi ott maradtunk a csillagos házban és tudtuk, hogy naponta szedik össze a nyilasok az ilyen házban lakókat és elviszik valahova. Ha a ház előtt megállt egy autó, mi már szedelőzködünk, ami abból állt, hogy magunkra vettünk annyi ruhát, amennyit csak bírtunk, mert tudtuk, hogy mindent elvesznek tőlünk.

Anyámmal, nagynénémmel és unokatestvéremmel ún. svájci Shutzpass révén bekerültünk a Columbus utcai ún. nemzetközi védett táborba. Itt ideiglenes fatákolmányokban zsúfolódtunk össze, földön, falócákon ülve, fekvve, mint a heringek. Tisztálkodás a mínusz 10 fokos hidegben a szabad ég alatt, hideg vízben. Mindenkit beoltottak tífusz ellen, amitől nekem 40 fokos lázam lett, de gyógyszer persze semmi. Túléltem. A nemzetközi védettség persze nem akadályozta meg a nyilasokat, hogy megszállják ezt az intézményt. Összeterelték a többnyire nőkből, gyerekekből és öregekből álló tömeget, majd kiválasztották a még munkaképes nőket, akiket külön állítottak és valahova elvitték. Köztük volt anyám is. Én ottmaradtam a nagynénimmal, akinek sikerült magát öregnek maszkíroznia és a szintén gyerek unokabátyámmal. Bennünket aztán elhajtottak a gettóba.

Itt a Klauzál tér 13-ba kerültünk, egy szép régi ház harmadik emeletére. Ennek csak annyiban van jelentősége, hogy innen akartam szinte naponta leugrani, mert úgy éreztem, apa és anya nélkül már nem akarok élni. Szegény nagynéném teljesen odavolt, hisz most már ő felelt értem. Ma már nem tudom, honnan tudta meg, hogy apám nővérenek az akkor 20 éves lánya a nemzetközi Vöröskeresztnél tevékenykedik (mint később kiderült, benne volt az egyik zsidómentő szervezetben), elment hozzá és könyörgött neki, hogy valahonnan kerítse elő anyámat, mert nem tudja, mit csináljon velem. Én erről nem tudtam, de egy éjszaka azt álmodtam (a mai napig emlékszem az álmomra és arra, ami megtörtént), hogy állok a széles lépcsőházban és látom, ahogy anyám jön fölfelé. Két napig egész nap ott strázsáltam és a harmadik nap – pontosan úgy, ahogy megálmodtam – megjött anyám.

Anyám és apám egyik húga a Teleki tér 5. sz. alatti nyilasházba kerültek. Anyám, a csodával határos módon, egy kisnyilással elküldött egy levelet a fentebb említett unokanővérem mamájának, és tudatta, hogy hol vannak. Így tudta meg az unokanővérem, aki végül is kiszöktette anyámat és a nagynénimet, oly módon, hogy mint Vöröskeresztes élelmet vihetett be a foglyoknak, de előbb végigjárta az épületet, míg rájuk talált és akkor kilökte őket a kapun, hogy segítsenek behordani az élelmiszeres zsákokat. És amint a kapun kívül voltak a két nőnek sikerült elvegyülni a tömegben és elmenekülni.

Ezt követően anyám és a nagynéném úgy döntöttek, nem várják meg, míg lezárják a gettót, ki kell onnan szöknünk, mert ott biztosan elpusztítanak bennünket. A keresztényeknek, a gettó területéről való kiköltöztetése még tartott, így mi – egy kiscsicsit húzó család mögé álltunk, mint akik segítenek a kocsit tolni – a Csányi utcán át „kisétáltunk” a gettó területéről.

Ekkor azután elkezdődött, a kb. 5 héten át tartó bujkálásunk szinte leírhatatlan kálváriája.

A gettóból való kimenekülés után, jobb híján, visszamentünk az Ó utcába, a csillagos házba, mert azt reméltük, hogy az elhagyott lakásba még nem költözött be senki és ott meghúzhatjuk magunkat.

Itt szólni kell ennek a háznak a házmesteréről. Ő azon ritka kivételek közé tartozott, aki a lehetőségeihez mérten segíteni igyekezett, ha maga nem is bújtatott el minket, de egy-egy éjszakára meghúzhattuk magunkat a házban, figyelmeztetett, ha baj volt és végül még helyet is szerzett, ahol elbújhattunk.

Visszamentünk tehát, de a házfelügyelő figyelmeztetett, hogy a lakásokba németek költöztek, így másnap innen el kellett mennünk.

Valami úton-módon eljutottunk a Kisfaludy utcába, egy elhagyott bútorgyár szuterénjébe, ahol a helység egy emeletes fapriccsel ketté volt választva, és ahol nyilasok „vigyáztak” ránk, és amit „természetesen” az ott dekkoló zsidók fizettek. Emlékszem egy esetre, amikor az éjszaka kellős közepén hirtelen berontott két fegyveres kisnyilas és ordítva közölte, hogy a főtestvérnek (a főnöknek) azonnal adjunk össze 10.000 pengőt, mert különben az egész bandát kiviszik a Dunaparra és a Dunába lövik. Összejött a pénz. Aztán egy nap, akkor már javában folyt Pest ostroma, a naponta többszöri, szinte folyamatos bombázások, a pincénkbe is becsapott a bomba. Mi a felső priccsen voltunk és én csak arra emlékszem, hogy üvöltök, hogy anyu és válasz semmi és körülöttem minden elrepült és hullik rám a vakolat és minden remeg. A bomba, mint kiderült, a szomszéd házba csapott be (az orosz repülőbombák 45 fokos szögben robbantak), a közfalak leomlottak, és aki alul volt, mindenki meghalt vagy megsebesült, csak mi négyen úsztuk meg egy karcolás nélkül.

Másnap az épület másik részét, ahova behúzódtunk, ugyancsak lebombázták, így tovább kellett menekülni. De hová? A helyzet nagyon veszélyes volt, mert sötétedés után, akit az utcán találtak, szó nélkül agyonlőtték. Így volt olyan, hogy nyilvános WC-ben bújtunk el este, rettegve, nehogy valaki be találjon jönni.

Aztán a nagynénim kitalálta, igényeljünk ki egy elhagyott zsidó lakást. Ehhez valami iszonyú nagy vakmerőség kellett, hogy a két nő bemenjen az előjáróságra (a mostani önkormányzat) azzal a mesével, hogy most menekültek el az oroszok elől – és bementek egy akkor épp felszabadult pestkörnyéki helység nevét – itt vannak két gyerekkel, adjanak nekik valami lakást. Az unokabátyám sapkáját az orráig be kellett húzni, hogy a vörös haja és szeplői ne áruljanak el bennünket. És, csodák csodájára, kiutaltak az Aradi utcában egy ilyen lakást. Rettenetes lelkiállapotban mentünk oda, egyrészt, mert az a tudat, hogy bemegyünk egy zsidó lakásába, akikkel ki tudja, mi történt már azóta, másrészt a félelem, hogy ha nem megyünk, akkor mi történik velünk, ha éjszakára nem lesz fedél felettünk. Ezt mi gyerekek is éppúgy átértük, mint a felnőttek, de elképzelhető, hogy őket ez még inkább megviselte.

Tehát bementünk a lakásba, csomagunk persze nem volt szinte semmi, de a legnagyobb baj az volt,

hogy iszonyúan éhesek voltunk. Fűteni nem volt mivel, éhesek voltunk és még villanyt se mertünk gyűjtani, remélve, hogy nem vesznek rólunk tudomást és ráadásul pokolian féltünk a bombázástól (a lakás a második emeleten volt), hiszen már kétszer átértünk, hogy ránk omlott a ház.

Leginkább az éhezést és a bombázástól való félelmet nem bírván, másnap lementünk a pincébe – akkor már Pesten mindenki ott élt – azzal, hogy lesz, ami lesz.

Ezek után a nagynéném kimerészkedett az utcára két bombázás között és hozott magával egy kis krumplit, amit – mint kiderült – valahonnan lopta. Alighogy feltettük a közös tűzhelyre főni, megjelent a nyilas házparancsnok, élet és halál ura, és közölte, amennyiben egy órán belül nem szerzünk valamilyen igazolást arról, hogy nem vagyunk zsidók, elvitet minket. Otthagyva csapot-papot, krumplit, leléptünk. Az unokabátyámmal még évtizedek múlva is a háborús emlékeink közül azt tartottuk az egyik legszörnyűbbnek, amikor a várva várt ennivalót ott kellett hagyni.

Aztán megint jött a nyilvános WC, az egy éjszakás valahol való elbújás. Budapest ostromának utolsó napjai egyikén anyámnak eszébe jutott, hogy a Róbert Károly körúton lakik egy ismerőse, és az talán ad nekünk menedéket. Akkor is az Ó utcából futottunk el. A Ferdinánd hídtól a Lehel utcán mentünk, ahol az egyik oldalon házak voltak, a másik oldalon viszont a Lehel téri templomon kívül egyetlen épület sem volt még, így szabad prédája voltunk a bombáknak, ágyúlövedéknek, géppisztolyorozatoknak. Szorosan összebújva, a fal mellett rohantunk, ahogy csak a lábunk bírta, és azon imádkoztunk, ha valami lövedék eltalál bennünket, akkor egyszerre haljunk meg. Így jutottunk el az Aréna (a mai Dózsa György) útig, ahol aztán kiderült, hogy az úttest már a frontvonal, amin nem lehet átmenni, mert ott biztosan lelőnek. És nem volt más választás, ugyanezen az úton vissza kellett menni.

Ha belegondolok, ezt a távolságot az Ó utcától a Dózsa György útig egy felnőtt ember legalább 40-50 perc alatt tudja megtenni gyalog. Elképzelni sem tudom, hogy mennyi idő alatt jártuk akkor mi meg és főleg azt nem, hogy abban a leromlott testi és lelki állapotban hogy bírtuk végigcsinálni, különösen visszafelé, amikor teljesen kilátástalan volt a helyzetünk.

És akkor megint az Ó utcai házmester segített. A háború előtt az Ó utca az utcalányok utcája is volt. A házmester ismert egyet közülük, akinek épp gyereke született és szüksége volt pénzre, így ez a nő befogadott minket a Rózsa utcában lévő lakásába. A gyerekeknek mákfőzettel átítatott cumit adott, hogy szegény ne bögjön állandóan és többnyire az én dolgom volt ringatni.

Ekkor már az ostrom utolsó napjait éltük és végképp nem volt mit enni. Amikor az első orosz katona bejött a pincébe és miután megállapította, hogy „nyemcű nyet” (németek nincsenek) rám esett a tekintete, aki valami rongyokon, meglehetősen élettelennek kinézve, feküdtem. A tolmács révén megkérdezte, mi van velem. Anyám közölte, hogy már négy napja egy falatot sem ettem és olyan gyenge vagyok, hogy nem tudok felkelni. Ekkor kiment és egy tele csajka étellel jött vissza, mint kiderült, ez az orosz scsi volt. Anyám kávéskanalanként adta nekem, majd napokig ettünk belőle. Csodálatos étel volt ez, felejthetetlen íz. Azóta számtalan orosz étteremben ettem, évekig keresve ugyanazt az ízt, de persze sose találtam rá.

Egyszer, az akkor 16 éves fiamtól megkérdeztem, el tudod-e képzelni, mit jelent éhezni?

Csodálkozva rám nézett és azt mondta, ha éhes vagyok, kimegyek a konyhába és kiveszek a hűtőből valamit és eszem. Mondom: de ha nincs hűtő? Akkor lemegek a közértbe és veszek valamit. Mondom: de nincs közért, nincs utca, nincs hova menni... Anya, mondta, én ezt nem tudom elképzelni. És akkor rájöttem, hogy amit mi átértünk, azt nem lehet elképzelni és igazából még én sem tudom a mai napig felfogni, hogy is éltük túl ezt az egész szörnyűséget.

[...]